

19. VE 20.YÜZYILLARA AİT HAMİD SANCAĞI KADI SİCİLLERİNDE YER ALAN DOKUMA VE BOYAR MADDELERLE İLGİLİ KAYITLAR

*GENÇ, Mustafa
**GÖÇMEN, Muammer
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Isparta ve çevresi 1204 yılında Kılıç Arslan döneminde Anadolu Selçuklularına katılmıştır. 13. yy. başlarında yöreye yerleşen Teke Aşiretine bağlı Türkmenler 1300 yıllarında Hamitoğulları beyliğini kurmuşlardır. Konar-göçer aşiretlerden Melli, Sarıkeçili, Saçıkara, Karahacılı, Horzumlu, Tüngüslü, Eskiyrük, Honamlı, Karakoyunlu, Fettahlı, Tırtar, Karaçakal, Kütüklü aşiretleri ve diğer Türkmen yerleşimleri ile ilgili kayıtlar bu bölgenin dokuma kültürünü aydınlatabilecek düzeydedir.

Günümüzde Isparta dokumaları denilince ise Şark Halı kumpanyasının etkisiyle 19.yy sonundan itibaren Batı Anadolu dokuma merkezlerinde başlatılan tamamen ticari özellikte İngiltere’de organize olan satış merkezlerinde satılmak üzere desen, ip ve boya renkleri Londra’da belirlenen ve standart kalitesi 26×33 olarak ayarlanan bu halılar Isparta ve diğer merkezlerde dokutturularak “Isparta Halısı” ismiyle önemli bir ticari potansiyele ulaşmıştır dokumalar akla gelir. Kendine özgü bir desen karakteri olmayan halılar malzeme ve düğüm tekniği ile ticari halıcılığın en canlı örnekleridir.

Isparta halıcılığı ile ilgili yayınlara bakıldığında hep bu ticari halı örneklerinin “Isparta Halısı” olarak tanıtıldığı görülür. Ama Anadolu iskanından sonra yoğun bir Türkmen yerleşimine sahne olan bölgede yerleşik veya yarı konar-göçer yaşayan Yörük gruplarınca yapılan dokumalar göz ardı edilmiştir. Anadolu dokuma kültürünün araştırılmasında İskan tarihi

* SAKARYA ÜNİVERSİTESİ Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü
Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Ana-Sanat Dalı Başkanı genc@sakarya.edu.tr

** SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İlahiyat Fakültesi mumen@sdu.edu.tr

kadar önemli bir konuda Osmanlı arşiv belgeleridir. Alan araştırmalarıyla da günümüz örnekleri tespit edildiğinde araştırmalar daha sağlıklı olacaktır. Bu şekilde yapılan Anadolu Türk Dokuma kültürü araştırmaları daha doğru bir şekilde tespit edilebilir.

Bildiride Kadı sicilleri ile Şer' iye sicillerinde yer alan Tereke ve Muhal-
lefat kayıtlarında Hamid Sancağı ve bağlı Kazalarındaki dokuma ve buna
bağlı olarak doğal boyarmaddelerle ilgili kayıtlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hamit Sancağı, Kadı Sicilleri, dokuma, doğal bo-
yar maddeler, Isparta.

Osmanlı Devleti'nin 723 yıllık ömründe en belirgin özelliklerinden birisi de idari başarısının yanında güçlü bir adli ve kazai teşkilat kurması olmuştur. Toplumdaki ihtilafları çözmek için kurulan mahkemelerde görevli olan kadılar gerekli yargılamayı yaptıktan sonra alınan karar ve hükümleri kendi odalarında bulunan sicil defterlerine yani sicil-i mahfuz (korunan siciller) denilen defterlere kendisi veya bir memuru kaydederdi. Bu kayıtlar dikkatli bir şekilde saklanarak kadıdan kadıya devredilmek suretiyle sonraki mahkeme kararları için de örnek kararlar haline gelirdi. 15. yüzyılın sonlarından başlayarak 20. yüzyıla kadar süren uzun bir süreç içerisinde tutulan bu kayıtlarda kadılığın bulunduğu o şehre ait adli, idari, ticari, iktisadi ve sosyal her türlü konuda bilgiye rastlanılmaktadır. Şehrin zahire ve amele tedariki ile hayvan sevki, esnafın durumu, asker toplanması, mamul eşyaya narh konulması, belediyeyle, gündelik hayata ait işleri hep buradaki kayıtlardan takip etmek mümkündür.¹ Birçok kaza ve vilayet merkezinde 18. yüzyıldan daha öteye gitmeyen bu kayıtlardan çok azı 15. yüzyıla kadar gider.² Tabii afetler ve insan eliyle oluşan yangın ve deprem gibi olaylarla bu sicillerden bazıları elimizden çıkmıştır. Bugün Ankara'da Milli Kütüphane'de bu sicillerin toplu bir şekilde toplanması çok önemlidir. Isparta'ya bağlı Eğirdir kazasının tüm kadı sicilleri 1950'lerde çıkan bir yangında kül olmuştur. Benzeri akıbet Uluborlu ve Isparta merkezi içinde geçerlidir. Biz ise bu çalışmamızda 158 numaralı Uluborlu Şeriye Sicili ile 165 ve 166 numaralı Isparta Şeriye Sicili'ndeki kayıtlardan yararlandık. Bu defterlerin layıkıyla incelenmesi ile Isparta ve civarındaki dokuma ve dokumacılık kültürüyle ilgili bazı problemlerin çözüleceğine

¹ Bilal Yıldız, XX. Yüzyıl Başlarında Denizli (Hicri 1320/Miladi 1902 Yılına Ait 685 Numaralı Şeriye Siciline Göre), s.7-9, Basılmamış Y.Lisans Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005

² Türkiye'de Kadı Sicilleriyle ilgili yapılmış derli toplu bir araştırma için şu eserlere bakılabilir : Ahmet Akgündüz , Şeriye Sicilleri Mahiyeti Toplu Katalogu ve Seçme Hükümler, İstanbul 1988, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları; Halit Ongan, Ankara'nın 1 numaralı Şeriye Sicili, TTK Yayınları, Ankara 1958

inanıyoruz. Bugün kaybolmuş kimi dokuma türlerinin isimlerini bu defterlerdeki muhalefat ve kassam kayıtlarında bulmamız mümkündür. Ölen bir insanın para, eşya, mal, borç ve alacak gibi geride bıraktığı şeyler için kullanılan muhalefat terimi, şehirlerde yaşayan insanların gündelik hayatlarında kullandıkları pek çok dokuma türleriyle onların maddi karşılıklarını bize verir. Kassam ise, eskiden miras taksimi ile meşgul olan ve mirasın şer’i bir şekilde bölünmesine bakan memura verilen bir addır.³ Bu tereke defterlerinin içinde ihram, alaca gömlek, altıparmak ışlık, Trablusi kuşak, ibikli üskün, çitari entari, alaca entari, surlu zubalı entari, çuha mintan, ebani sarık, gibi dokuma ürünlerinin adına sıklıkla rastlarız. Denizli ve İnegöl Şer’iye Sicillerine baktığımızda Anadolu’nun hemen-hemen her yerinde aynı dokuma kültürünün geçerli olduğu ve benzeri dokumaların yapıldığını görüyoruz.⁴

Tarihten Günümüze Isparta Dokumacılığı

Isparta ve çevresi 1204 yılında Kılıç Arslan döneminde Anadolu Selçuklularına katılmıştır. 13. yy. başlarında yöreye yerleşen Teke Aşiretine bağlı Türkmenler 1300 yıllarında Hamitoğulları beyliğini kurmuşlardır. Konar-göçer aşiretlerden Mellî, Sarıkeçili, Saçıkara, Karahacılı, Horzumlu, Tüngüşlü, Eskiyürük, Honamlı, Karakoyunlu, Fettahlı, Tırtar, Karaçakal, Küçük⁵ aşiretleri ve diğer Türkmen yerleşimleri ile ilgili kayıtlar bu bölgenin dokuma kültürünü aydınlayabilecek düzeydedir.

İbni Said “Kitab Bast-ul Arz Fit-tul Vel Arz” adlı eserinde Isparta ve çevresinin Türkmen ülkesi olduğunu “El Busut-ul Türkmeniyye” denilen Türkmen dokumalarının bu bölgelerde dokunup bütün ülkelere satın alındığından bahseder.⁶ Hem bu kaynakta hem de başka kaynaklarda bu bölgede Moğol istilasından önce 200.000 çadır kadar “Uç Türkmenleri” mevcut olduğu belirtilir.⁷ Oğuz boylarından on kadarının Isparta ve çevresine yerleştiği ve bu beylerden Yumut (Hamitoğulları) adını Isparta çevresinde Yumutlu şeklinde görürüz. Bu aşiretin dokuduğu halılar Avrupa piyasasında Yamut halıları diye bilindiğine göre bu aşiret bu çevredeki dokuma kültürüne önemli ölçüde katkı sağlamıştır.⁸ Isparta ve çevresinin Antalya ve civardaki Yörük ve Türkmen gruplarının ve Aydın’a kadar uza-

³ Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lugatı**, Muhalefat ve Kassam maddesi., İstanbul 1986

⁴ Bilal Yıldız, A.g.t., s. 95 ; Yakup Yakut, 19.Yüzyıl Sonlarında İnegöl (C-233 Numaralı Şer’iye Sicili Kayıtlarına Göre), Basılmamış Y.Lisans Tezi., s. 55, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2006

⁵ Böcüzade, Süleyman Sami; **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi**, (Çeviren ve Yayınlayan Dr. Suat Seren-Böcüzade) Serenler Yayınevi, İstanbul,1983, s,26-28

⁶ Faruk, Sümer; “Anadolu’daki Türk Halıcılığına Dair En Eski Kayıtlar”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Ankara, Ekim 1984, S,32,S.46

⁷ Faruk, Demirtaş; Osmanlı Devrinde Anadolu’da Kayıtlar, Belleten, 47, Ankara

⁸ Isparta İl Yıllığı, Isparta, 1983, s.253

nan göç güzergahının üzerinde olması dokuma kültürünün zenginliğinin temelini oluşturduğu düşünülebilir.

Isparta'nın Kanuni devrinden beri ciddi bir pamuk üretim yeri olduğunu biliyoruz. Isparta'nın Pamuk İpliği Bukaası Mukataası'nın yıllık damga vergisi teklifatının H.930/ M.1523 yılında 39.021 akçe iken 1659 yılında bu oranın yıllık 313.000 akçeye ulaştığını görüyoruz. Pamuğun dokumacılıkta önemli bir girdi olması bu yörenin insanların dokumacılıkla uğraşmasına sebep olmuştur. 17. yüzyıl başında bu gelirler yıllık 17.000 akçeye çıkmış, ünlü Celalilerden Katırcıoğlu'nun Hamid Sancağı'ndaki hakimiyeti esnasında bu gelirler düşmüştür.

Kanuni devrinde, Anadolu'da üç önemli dokuma merkezi vardır. Hamid(Isparta),Karaman ve İçel'in Gezende kasabasıdır. Bu yıllarda bölgenin önemli bir diğer geliri ise boya ve boyahane gelirdir. Tokat, Çorum ve Merzifon'dan sonra Anadolu'da önemli boya merkezlerinden olan Isparta'da, tüccar köylüye cehri ve kök boyası gibi boyar maddeleri dağıtarak dokumacılığı bu bölgede teşvik etmiştir. 1861-1863 yılları arasında Isparta Kaymakamlığı yapan Çerkes Ali Necip Bey döneminde Cehri yetiştirilmesi teşvik edilmiştir.⁹ Bu yıllarda sadece Bursa ve Hamid Sancağı gibi ticarileşmiş bölgelerde sadece bu tarzda bir üretim yapılıyordu.¹⁰ 1868 yılında Isparta'da ortaya çıkan ekonomik krizle, dokumacılıkta fabrikasyon tekniğine geçiş gibi dışsal etkilerin de tesiriyle şehirde 3600 olan el dokuması tezgahını bir anda 30'a düşürmüştür. Bu da Isparta'da trajik bir gelir bozulmasına yol açmış ve Isparta dokumacılıktaki önemini kaybetmiştir. 10.118 sayılı Temettuat Defteri'ne göre Isparta merkezde 1844-1845 yıllarında gayrimüslim altı mahallede 40 tüccar, 130 bohçacı, 29 çarhacı, 6 basmacı, 14 çulhacı, 19 çerci ve 2 boyacının temettuat dökümlerinin verilmesi dokumacılığın bu tarihlerde burası için ne kadar önemli olduğunu bizlere açıkça gösterir.¹¹ Zaten burada zikredilen tüccar ve bohçacı sayısının çokluğu da bu kişilerin dokuma ürünlerini şehrin dışında başarılı bir şekilde ürünlerini pazarladıklarını ifade eder. Ayrıca belgeye baktığımızda, bir **Hayriye tüccarından** bahsedilir ki, belgede bunlar için Avrupa tüccarı tabiri kullanılır. Artık Isparta ve civarındaki mamül maddelerin Avrupa'ya kadar ihraç edildiği ve yoğun bir ticari zihniyetin bölgede kök saldıgını gösterir.

1840 yılında Afyon'un Çay ilçesine ait bir temettuat defterine baktı-

⁹ Böcüzade, Age, s.210

¹⁰ Süreyya Faruki, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, s.163-166, İstanbul 1993, Tarih Vakfı Yayınları

¹¹ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), ML.VRD.TMT(Maliye Nezareti Temettuat Defterleri) / 10118, Tarih :1260-1261

ğımızda aynı sayıda mahalle içerisinde sadece 1 bezcinin bulunması, Isparta'nın diğer yerlere göre dokumacılığının ne kadar önde olduğunu açıklar.¹² Bu yıllarda Eğirdir ve civarında da dokumacılık yapılmaktaydı. Dokumacılık için gerekli hammadde olan pamuk da Eğirdir'in Sığırlık ve Aşağı Gökdere köylerinde ekilmekteydi. Fakat dar bir alanda pamuk ziraati yapılıyordu. Eğirdir'de sarı siyah "Sahtiyan" yapılır. Eğirdir Alacası denilen bir çeşit kaba alaca dokuyan tezgahları çoktur. Son zamanlarda ise kumaş dokumacılığı yerini halı dokumacılığına bırakmaya başlamıştır.¹³

Uluborlu Kumdanlı köyü Türkmen köyü olup kadınları güzel kilim dokurlar. Dokudukları kilimler Sancak dahilinde meşhur, dayanıklı ve oldukça kıymetlidir. Ketenlik yaylasında yetişen ketenler çıkırıla bükülerek kaba dokumalar yapılır.

1880 yıllarda Senirkent ve civarında Alacabez, Halı, Kilim dokunmaktaydı. Isparta ve civarında Pamuk, Keten ziraatinin yapılması Yörük yaşam geleneğinden dolayı da Yün ve Kılın olması dokuma geleneğinin çeşitliliğini sağlamıştır. Böylece hem ıstar tezgahlarında halı kilim ve diğer dokumalar ile çulfalık tezgahlarda ise kumaşlar dokunmuş yapılan ürünler aynı zamanda ticari olarak da değerlendirilmiştir.

Dokumacılıkla İlgili Kadı Sicillerindeki Belgeler

1311-1313 tarihlerini içeren 158 numaralı Uluborlu Kadı Sicil Defterinde konumuzla ilgili belli başlı belgeler ise şunlardır:

Numara 74

Isparta Sancağı'na bağlı Uluborlu kazasının Bahçe Mahallesi ahalisinden Hicaz'a gidip geri dönerken yolda vefat eden Vücutizade Hacı Hüseyin ibni Hacı Ahmet Efendi'nin veraseti

Hacı Hüseyin Efendi bin Hacı Hüseyin Efendi ibni Hacı Ahmed Efendi'nin veraseti zevce-i menkuha-ı metrukesi Aişe binti Hüseyin nam hatun ve validesi Fatma binti Said nam hatunlar ile sulb-i kebir oğlu Tahsin ve sulb-i sagir oğlu Ahmed ve Hüseyin'e inhisarı bil-ihbar ba'det-tahakkuki'ş-şer'i sagiran-ı merktumanın vakt-i rüşd ve sedadlarına değin babaları müteveffa-yı mezburdan müntakil mal-ı mevrusunu hıfz ve tesviye-i umurlarına kıbel-i şer'den vasi nasb ve ta'yin olunan valideleri zevce-i merkume Aişe Hatun bi'l-vesaye ve bi'l-verase taleb ve ma'rifetleri ve ma'rifet-i şerle tahrir ve terkım ve bi'l-müzayede bey' ve beyne'l-verese

¹² Mustafa Karayaka, 7269 Sayılı Temettuat Defteri'ne Göre 1840(H.1256) Yılında Afyon'un Çay İlçesi'nin Sosyal Kültürel ve İktisadi Durumu, SDU Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Isparta 2005, s.40

¹³ Böküzade, Age, s.63

bi'lfarizati'ş-şer'iyye tevzi' ve taksim olunan terike-i müteveffa-yı mezburdur ki bervech-i atiyye'z-zikr ve beyan olunur. Hurrira fi'l-yevmi'l-ihda 'aşer min-şehr-i Muharremi'l-haram sene isna 'aşer selase-mi'ete ve elf. (11.M.1312/ 11.M.1896)¹⁴

'Ari sarık 3	80 kuruş
'Ari sarık 5	55
Defa sarık 8 Kebir abani 1	80
Hammamiye Bürçi 2	20
Fısta 2	20
Ari Bürçi 4	40
Tarabulus Kuşa ğı 1	8
'Ari çekme 2	25
Ketenlik amelgan top parça 2	60

Burada ölü bir kişinin geride bıraktığı terekesine baktığımız zaman kullanılan çekme, abani, amelgan gibi dokuma ürünleri belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Numara 76

Isparta Sancağına tabi' Uluborlu Kazasının nefsi Uluborlu Kazasının Alaca Mescit Mahallesi ahalisinden iken bundan akdem vefat eden Burukoğlu Mehmed Ali bin Mehmed'in veraseti zevce-i menkuha-ı metrukesi Vesile binti Hacı Ahmed ve Kamile binti Kamil ile sulb-i sagir oğlu Mehmed ve sulbiyye-i sagire kızı Aişe ve mezbure Kamile Hatun karnında ve mütebeyyin altı aylık haml-i mevkufa inhisarı bi'l-ihbar 'inde'ş-şer'i'l-'ala zahir ve nümayan olduktan sonra sagir-i mezbur Mehmed'in vakt-i rüşd ve sedadına değin babaları müteveffa-yı mezburdan müntakil malını hıfz ve tesviye-i umuruna kibel-i şer'den vası nasb ve ta'yın olunan babadan cedit mahalle-i merkume ahalisinden Burukoğlu Hacı Ahmed bin Mehmed'e bi'l-vesaye mezbure Kamile'den mütevellid sagir ve mezburede haml-i mevkuf-ı mezkurun kezalik hisse-i irsiyyesini hıfz ve tesviye-i umuruna kibel-i şer'den vasi nasb ve ta'yın olunan kasaba-ı mezburenin Bahçe mahallesi ahalisinden dayısı Pilavoğlu Osman bin Osman nam kimesne bi'l-vesaye taleb ve ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le tahrlr ve terkim ve bi'l-müzayede bey' ve beyne'l-verese bi'l-farizati'ş-şer'iyye tevzi' ve taksim olunan tereke-i müteveffa-yı mezburdur ki bervech-i ati zikr ve beyan olunur. Hurrira fi'l-yevmi's-salis 'aşer min-şehr-i Zi'l-hicce'ti'ş-şerife sene ihda 'aşer selase-mi'ete ve elf. (13.Z.1311/ 1895.Z.13)¹⁵

¹⁴ 158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili, Belge no : 74

¹⁵ 158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili, Belge no : 76

Köhne kilim 1	25	kuruş
Şalvar 1	10	kuruş
Eski takı 1	5	kuruş
Minder 1 yasdık 1	5	kuruş

Numara 103

Uluborlu Kasabasının Çelebi Mahallesi ahalisinden iken bundan önce vefat eden Pişmancıoğlu Hacı İbrahim bin Hüseyin bin Ahmed'in veraseti zevce-i menkuha-ı metrukesi Fatma bint-i Mehmed ile pederi Hüseyin bin Hacı Ahmed ve silk-i celil-i 'askeride müstahdem oğlu Mehmed ve sulb-i sagir oğulları İbrahim ve Ahmed'e münhasıra olduğu bi'l-ihbar 'inde'ş-şer'i'l-'ali zahir ve nümayan olduktan sonra ga'ib-i mezbur Mehmed'in hisse-i irsiyyesini ahz ve kabza taraf-ı şer'den vasi nasb ve ta'yin olunan mahalle-i mezkure ahalisinden dayısı Bostancıoğlu Osman bin Mehmed ve sagiran-ı merkumanın vakt-i rüşd ve sedatlarına değin babaları müteveffa-yı mezburdan müntakil mallarını hıfz ve tesviye-i umurlarına kibel-i şer'den vasi nasb ve ta'yin olunan ana tarafından dedeleri mahalle-i mezkure ahalisinden Hacıoğlu Mehmed bin Ömer nam kimesne bi'l-vesaye zevce-i mezbure ve eb-i merkum bi'l-verase taleb ve ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'le tahrir ve beyne'l verese bi'l-müzayede ve bi'l-farizati'ş-şer'iyye tevzi' ve taksim olunan veraset-i müteveffa-yı mezburun ber-vech-i atiyye'z-zikr ve beyan olundu. Hurrira fi'lyevmi's-selase min-şehr-i recebi'ş-şerife sene isna 'aşer selase-mi' ete ve elf. (3.B.1312 /1896.B.3)¹⁶

Hallaç yayı 2 tokmak 2

45 kuruş

Bogası top 2

14 kuruş

Burada zikredilen hallaç yayı ve tokmağı tereke defterinde adı geçen Pişmancıoğlu Hacı İbrahim'in hallaç olarak iştiğal ettiğini ve yün ve pamuk dövdüğünü gösteriyor. 2 top bogası kumaşı da bir dokuma ürünüdür.

Numara 115

Isparta Sancağına tabi' Uluborlu Kazasının nefsi-i Uluborlu Kasabası mahallatından Çeşme-i Kebir Mahallesi ahalisinden iken bundan önce vefat eden Osman Beşe oğlu Kara Mehmed bin Hacı Hüseyin bin Abdullah'ın veraseti validesi Fatma binti Hüseyin ile sulb-i kebir beldede kayıp olan oğlu Hüseyin'e inhisarı bi'lihbar 'inde'ş-şer'i'l-'ala zahir ve nümayan

¹⁶ 158 Numaralı Şeriye Sicili, Belge no: 103

olduktan sonra ga'ib Hüseyin'in babasından müntakil malını kendisi zuhur edene değin ahz ve hıfza kibel-i şer'den vasi nasb ve ta'yin olunan mahalle-i merkume ahalisinden olup akrabasından Osman Beşe oğlu Kara Mehmed bin İbrahim Üzerine yine mahalle-i mezkure ahalisinden Katibzade mahdumu Hafız Mehmed bin Rüşdü Efendi nezaret üzere taleb ve ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'le tahrir ve terkım ve bi'l-müzayede bey' ve beyne'lverese bi'l-farizati's-şer'iyye tevzi' ve taksim olunan tereke-i müteveffa-yı mezburdur ki vech-i ati zıkr ve beyan. Hurrira fi'l-yevmi'l-hamis 'aşer min-şehr-i Ramazani'lmübareke sene isna 'aşer selase-mi'ete ve elf. (15.N.1312/ 1896.N.15)¹⁷

Kahve değirmeni 1	5	kuruş	
Silahlık 1 Sagır Bıçak1	5	kuruş	
Gömlek 1	3 3	kuruş kuruş	
Amelgan arşın 5,5			Kuruş5
Basma entari 1			Kuruş15
Müsta'mel kumaş entari 1			Kuruş50
Avare top 4			Kuruş30
Peştemal 'aded 1			Kuruş10
Fes 2			Kuruş 8
Döşek şiltesi 1			Kuruş10
Cedid kebir havlu 1			Kuruş16
Müsta'mel şalvar 1			Kuruş20

¹⁷ 158 Numaralı Şeriye Sicili, Belge no :115

Numara 128

Isparta Sancağı'na bağlı Uluborlu kazasının Hoceki Mahallesi ahalisinden iken bundan önce vefat eden Molla Ömer-zade Osman Efendi bin Osman bin Abdullah'ın veraseti nikahlı eşi Yakub kızı Fatma hatun ile küçük oğlu Yaşar ve küçük kızı Nesime' ye inhisarı ihbarla zahir ve nümayan olduktan sonra sagiran-ı mezburanın vakt-i rüşd ve sedadlarına değin babaları müteveffa-yı muma ileyhden mevrus mallarını hıfz ve tesviye-i umurlarına kıbel-i şer'den Kolağası Kazım Efendi'nin nezaretini havi vasiyy-i sagirleri mahalle-i merkume sakinlerinden ve müderrisin-i kiramdan Hoca-zade Osman Efendi bin Hacı Abdullah Efendi ile' valideleri zevce-i Fatma Hatun bi'l-vesaye ve bi'l-verase taleb ve ma'rifet-i şer'le tahrir ve terkim ve bi'l-müzayede bey' ve beyne'l-verese bi'l-farizati'ş-şer'iyye tevzi' ve taksim olunan terike-i müteveffa-yımuma ileyhdir ki ber-vech-i ati zikr ve beyan olundu. Hurrira fi'l-yevmi'l-ihda ve'l-ışrin min-şehr-i Şevvali'ş-şerife sene isna 'aşer selase-mi' ete ve elf. (21.L.1312/ 1896.L.21)

Mak' ad şiltesi 1	10	Kuruş
Yasdık 12	40	Kuruş
Mak' ad halısı 2	80	Kuruş
Müsta'mel kilim 1	40	Kuruş
İçi pamuk dolu sagir minder 1	10	Kuruş
Ot dolu şilte 2	20	Kuruş
Mak'ad yasdık 12	40	Kuruş
Yün ve pamuk dolu minder 2	20	Kuruş
Köşe minderleri 2 yasdık 4	10	Kuruş
Müsta'mel seccade 1	15	Kuruş
Müsta'mel kilim 1 mak'ad halısı 1	25	Kuruş

Pencere perdeleri 8	10	Kuruş
Frenk-kari köhne kilim 1	15	Kuruş
Sagır mak' ad	10	Kuruş
Kıl heybe 2	30	Kuruş
Halı seccade 1	50	Kuruş
Sagır minder 1	10	Kuruş
Şilte yün	30	Kuruş
Mak'ad şiltesi 1	20	Kuruş
Yasdık 5	20	Kuruş
Yasdık şiltesi 2	5	Kuruş
Kılınç kabzı 1	40	Kuruş
Kebir 'ayna 1	30	Kuruş
Kase takımları	50	Kuruş

Numara 160

Isparta Sancağı'na bağlı Uluborlu kazası mahallatından Bahçe mahallesi ahalisinden iken bundan önce vefat eden Çerkez oğlu Hüseyin bin Abdullah'ın verasetini nikahlı eşi Hüseyin kızı Halime ve küçük oğlu Mustafa ile karnında altı aylık hamile bebeğe inhisarı ihbar ile inde'ş-şer'il enver zahir ve sedadına babası müteveffa-yı mezburdan müntekil malını hıfz ve tesviye-i umuruna kable şer'idan vasi nasb ve ta'yin olunan Emrem Mahallesi ahalisinden Debbağoğlu Eyyüb bin Emin ve haml-i mevkuf-ı mezkfurun dahi hisse-i irsiyyesini kendinin ahz ve hıfza taraf-ı şer'den vasi nasb ve ta'yin olunan zevce-i merkume Halime Hatun el-vesaya ve bi'l-verase tevzi ve teslim olunan tereke-i müteveffa-yı mezburdur ki ber vech-i ati zikr ve beyan olunur. Hurrira fi'l-yevmi's selasun min-şehr-i Cemazi'l evvel sene İsna 'aşer selase mi'ete ve elf. (30. Ca. 1312 /1896. Ca.30)¹⁸

¹⁸ 158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili, Belge no :160

Seccade 1	23	Kuruş
Köhne heybe 1	20	Kuruş
Mendil 1	18	Kuruş
Yasdık 2	10	Kuruş
Köhne çuval 4	10	Kuruş
Yün çuval teki	20	Kuruş
Türkmen çuvalı 1	15	Kuruş
Çuka şalvar 1,entari 1	37	Kuruş
Köhne 1	10,2	Kuruş

Buradaki mallara baktığımızda da Türkmen dokumalarından ve çuka şalvarlardan bahsetmektedir ki tamamen bölgenin yerli dokuma sanayine dayanan ve el tezgahlarında dokunan ürünler dikkatimizi çeker.

Numara 161

Isparta Sancağına tabi' Uluborlu Kazasının nefsi Uluborlu Kasabası mahallatından Efendi Sultan Mahallesi ahalisinden iken bundan akdem vefat eden Enzeloğlu Koca Ahmed bin Ahmed'in verasetini zevce-i menkuha-ı metrukesi Emine Hatun ibneti Ca'fer ile sulb-i kebir oğlu Ahmed ve sulbiye-i kebir kızı münhasıra olup sonra adı geçen küçük çocuk Ahmed dahi vefat edip veraseti zevce-i menkuha-ı metrukesi ibn-i hatun ibneti Hacı Hüseyin ile validesi zevce-i evvel-i mezbure Emine Hatun ibneti Cafer ve küçük oğlu oğlu Ahmed'e münhasıra olup sonra küçük çocuk Ahmed dahi vefat edip verasetini validesi zevce-i sani Hacı Hüseyin kızı Emine Hatun'a inhisan bi'l-ihbar i'ndeş-şer'il-ala zahir ve nümayan olduktan sonra kasaba-i mezbürenin Tahtapazar Mahallesinde sakine ve zatı ta'rif-i şer'iyile muarrefe olan sahabe-i arzihal İşbu ba'isetü'l-i'lam zevce-i saniye ait muhalefattan.....üç çift çuval ve bir çift harar ve mal-ı kafura ve 18 kıyye doyar ve yerli-kari 59 top bogası.....üç kanat ipekli Tarablus kuşağının Hacı Hüseyin kızı Emine Hatun'a teslimine... (20.S.1313/ 1897.S.20)¹⁹

Numara 162

Uluborlu'nun Ahi Bahaeddin Mahallesi'nde vefat eden Mehmed-zade Süleyman Nafiz Efendinin verasetine ait muhalefattan zikredilen kimi do-

¹⁹ 158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili,Belge no: 161

kuma türünlerine ait mallar ise şöyledir (15.B.1311/1895.B.15) :²⁰

Beşelli alaca döşek 1	65	kuruş
Keza alaca döşek 1	26	kuruş
Kutnu müstamel yastık 1	35	kuruş
Defa kutnu yastık 1	15	kuruş
Köhne sağır minder 3	35	kuruş
Beyaz yağmurluk 1	35	kuruş
Sandal heybesi 1	13	kuruş
Köhne eğer heybesi	12	kuruş
Defa eğer heybesi	26	kuruş
Kebir cedid seccade 1	90	kuruş
Müsta'mel kilim 1	62	kuruş
Defa kebir seccade 1	108,5	kuruş
Cedid kilim 1	120	kuruş
De'fa müsta'mel kilim 1	210	kuruş
Kıl dokuma 2	160	kuruş
Defa kilim 1	122	kuruş
Köhne kilim 1	106	Kuruş
Alaca yün 1	61	kuruş
Müsta'mel kilim 1	91	kuruş
Köhne kilim 1	25	kuruş
Kıl 2	61	kuruş

Kebir seccade 1	50	kuruş
Uşak-kari kilim 1	31	kuruş
Turhal-kari 1	126	kuruş
Köhne halı seccade 1	31	kuruş

²⁰ 158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili, Belge no : 162

Kıl yaygı	40	kuruş
Kırmızılı alaca şilte 1	26	Kuruş

Bu tereke kaydına baktığımızda da Burdur-Isparta yöresine mahsus Alaca kilimlerinin 19. yüzyılda yaygın bir şekilde kullanıldığını anlıyoruz. 1870-1890 Yılları arasında kız okulu karşısındaki İrfan Efendinin evi satın alınarak buraya dokuma tezgahları konulur. Manisa'dan ustalar getirilerek dokumacılık öğretimi başlar birde küçük şirket kurulur. Ayrıca kız okulunda öteden beri dokunan "Alacabez" dokumacılığının ilerletilmesi için yeni tezgâhlar getirilir.²¹

Basma 1	55	kuruş
Kilim 1	62	kuruş
Defa kilim 1 kanad	42	kuruş
Defa kanad kilim 1	32	kuruş
Köhne halı seccade 1	2	kuruş
Kebir kilim 1	140	kuruş
Defa kilim 1	140	kuruş
Kebir seccade 1	45	kuruş
Kebir seccade 1	40	kuruş
Kebir seccade 1	35	kuruş
Müst'amel kebir seccade 1	20	kuruş
Kebir seccade 1	45	kuruş
Seccade 1	10	kuruş
Kilim dokuma heybe 1	17	kuruş
Yağmurluk 1	67,2	kuruş
Kebir seccade 1	1,35	kuruş
Yün	75	kuruş
Türkmen-kari 1	120	kuruş
Türkmen-kari 1	140	kuruş
Kıl	50	kuruş
Kilim 1	80	kuruş
Köhne kilim 1	15	kuruş
Yastık 1	2	kuruş

²¹ Böcüzade, Age, s.225-243

Yukarıda verdiğimiz kadı sicillerine ait tereke ve muhalefat kayıtlarında Hamid Sancağı ve bağlı kazalarında tamamen yerli dokuma ürünleriyle Türkmen, Uşak, Turhal işi gibi hepsi yerli ve Anadolu işi dokuma ürünlerinin evlerde ve işyerlerinde gündelik hayatta kullanıldığını görüyoruz.

Bazılarını incelediğiniz Kadı Sicil kayıtlarına göre Hamit Sancağının önemli bir dokuma merkezi olduğunu anlıyoruz. Dokuma ürünlerine bağlı olarak da doğal boyar maddelerin yetiştirilip hem dokumalarda kullanılıp hem de boyarmadde olarak satıldığını görüyoruz. Pamuk ve keten üretiminin tamamı yün ve kıl olan diğer dokumalardan ayrı olarak yeni dokumalar yapılmasında etkili olduğunu düşünüyoruz. Şark halı dönemi örnekleri dikkate alınarak çözümlenen malzemesinin pamuk olması sipariş dokumalara dayandırılrsa da 16. yy'dan beri pamuk üretimin yapılması dokumalardaki malzeme farklılığında önemli bir etkidir.

Günümüzde Isparta dokumaları denildiğinde ise Şark halı döneminde tamamen sipariş olarak yapılan halılar akla gelmiş²² ve yapılan araştırmalar bu dönem öncesine gitmediği gibi birde bu dönem dokumaları Isparta halısı olarak tanıtılmıştır²³.

Türk El Dokuma kültürü araştırmalarında iskan tarihi, alan araştırması, malzeme ve teknik analizin yanında Osmanlı Arşiv belgelerinin de araştırılması bizleri daha sağlıklı bilgilere götürecektir diye düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), **ML.VRD.TMT**(Maliye Nezareti Temettuat Defterleri) / 10118,Tarih :1260-1261.

158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili, Belge no: 74.

158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili, Belge no: 76.

158 Numaralı Şeriye Sicili , Belge no: 103.

158 Numaralı Şeriye Sicili, Belge no:115.

158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili, Belge no:160.

158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili,Belge no: 161.

158 Numaralı Uluborlu Şeriye Sicili,Belge no: 162.

BÖCÜZADE, Süleyman Sami; **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi**, (Çeviren ve Yayınlayan: Dr. Suat Seren-Böcüzade) Serenler

²² Kayıpmaz, Fahrettin; "Isparta'da Halıcılık" Kültür ve Sanat Dergisi, Haziran 1994, Isparta Özel Sayısı, S:22, s.34-37

²³ Kayıpmaz,Fahrettin-Kayıpmaz, Naciye; "Isparta Çevresi Yörük Kilimleri", Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi , Yıl:23, S:69, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul Mayıs 1993, s.30-41

Yayınevi, İstanbul,1983

DEMİRTAŞ Faruk,; Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayıtlar, Belleten, 47, Ankara.

Isparta İl Yıllığı, Isparta, 1983.

FARUKİ Süreyya,**Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, s.163-166, İstanbul 1993, Tarih Vakfı Yayınları.

Genç, M “Düz Dokumalarda Yapılan Yeni Üretimlerin Yozlaşma ve Yenilik Kavramları Açısından Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu, 7-9 Nisan 2000, **Isparta**.

Genç, M “Geleneksel Dokumalarımızdan Bazılarının Ortadan Kalkma Nedenleri ve Çözüm Önerileri”, III.Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu, Selçuk Üniversitesi, 17-18 Mayıs 2000, **Konya**.

Genç, M “Modernleşme Sürecinde Anadolu Türk El Dokumalarında Görülen Değişimler”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Osmanlı ve Türkiye’de Modernleşme Tarihi Sempozyumu, 4-7 Nisan 2002, **İzmir**.

Genç, M “Doğal Boyamacılığın Tarihsel Gelişimi ve Karadeniz Bölgesi Doğal Boyarmaddeleri” Ordu Üniversitesi Ordu M.YO. Karadeniz Bölgesi 1. El Sanatları Sempozyumu 3-5 Kasım 2006 **Ordu**.

Genç, M-KARADAĞ, R. “Kaz Dağları Bergama Türkmenleri Grubu Halılarda Doğal Boyar maddeler ve Boyarmadde Analizleri” Kazdağları II. Ulusal Sempozyumu Troia KültürMerkezi 22-25 Haziran 2006 **Çanak-kale**.

Genç, M “Ölüm Kültürünün Anadolu Türk El Dokumalarına Etkileri” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Uluslar arası Ölüm Kültürü Sempozyumu 2004 **İstanbul**,

Genç, Mustafa and Karadağ, Recep.,”Weaving In Silifke Turkmen”10th International Conference On Oriental Carpets,17-21 April 2003 **Washington, DC**.

GENÇ, M-KARADAĞ, R; “Anadolu Türk El Dokumalarında Kullanılan Doğal Boyarmadde Kaynakları ve Boyama Yöntemleri” Uluslararası 6. Türk Kültürü Kongresi Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı 21-26 Kasım 2005 **Ankara**

Genç, M, “Anadolu Türk El Dokumalarında “Gelenek ve Kimlik” Kavramı / Tradition and Identity in Anatolian Turkish Weavings”Hacettepe GELENEK, KİMLİK, BİREŞİM: KÜLTÜREL KESİŞMELER VE SANAT 16-18 Kasım 2005 **Ankara**.

Genç, M “Geleneksel Türk El Sanatları Kapsamında Anadolu Türk El Dokumalarında Görülen Değişimler “Sakarya Üniversitesi Uluslararası 3.

Sosyal Bilimler Sempozyumu Celalabad- **Kırgızistan**.

Genç, M-GADANAZ, A “Geleneksel Türk El Dokumalarında Farklı Bir Tarz, Kemaliye Halıları” Uluslar arası El Sanatları Sempozyumu Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü 16-18 Kasım 2006 **İzmir**.

GENÇ, Mustafa; “Geleneksel Türk El Dokumalarının Dünya Pazarlarındaki Konumu” 5.ULUSLARLARARASI TÜRK DÜNYASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ 11-13 Haziran Celalabad/KIRGIZİSTAN

HALAÇOĞLU, Yusuf; “18.yy’da Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi”, Eren Yayınları, Ankara, 1998

HALAÇOĞLU, Yusuf; OOsmanlı Döneminde Türkiyenin Nüfus Yapısı ve Aşiretler” Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Tarsus 14 Mayıs, 2000

İNALCIK, Halil,”Mahkeme” MEB İslam Ansiklopedisi, C. VII,s.150,İstanbul 1988; M. Akif Aydın,”Mahkeme”, DİA İslam Ansiklopedisi,C. 27.

KARAYAKA Mustafa,7269 Sayılı Temettuat Defteri’ne Göre 1840(H.1256) Yılında Afyon’un Çay İlçesi’nin Sosyal Kültürel ve İktisadi Durumu, SDU Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Isparta 2005.

KAYIPMAZ, Fahrettin; “Isparta’da Halıcılık” Kültür ve Sanat Dergisi, Haziran 1994, Isparta Özel Sayısı, S,22.

KAYIPMAZ, Fahrettin-KAYIPMAZ, Naciye; “Isparta Çevresi Yörük Kilimleri”, Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi , Yıl:23, S:69, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul Mayıs 1993.

SERTOĞLU, Midhat, Osmanlı Tarih Lugatı, Muhallefat ve Kassam maddesi., İstanbul 1986.

SÜMER, Faruk; “Anadolu’daki Türk Halıcılığına Dair En Eski Kayıtlar”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Ankara, Ekim 1984

YILDIZ, Bilal, XX. Yüzyıl Başlarında Denizli (Hicri 1320/Miladi 1902 Yılına Ait 685 Numaralı Şeriye Siciline Göre), Basılmamış Y.Lisans Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü,Isparta 2005.

Türkiye’de Kadı Sicilleriyle ilgili yapılmış derli toplu bir araştırma için şu eserlere bakılabilir :Ahmet **AKGÜNDÜZ**, Şeriye Sicilleri Mahiyeti Toplu Katalogu ve Seçme Hükümler,İstanbul 1988, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları; Halit **ONGAN**,Ankara’nın 1 numaralı Şeriye Sicili, TTK Yayınları,Ankara 1958.